

REPORTS DE LA RECERCA A CATALUNYA
Història

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

REPORTS DE LA RECERCA A CATALUNYA
Història

Report redactat per Albert Balcells,
amb la col·laboració de Jordi Casassas i Ymbert,
Antoni Riera i Melis, Isabel Rodà de Llanza
i Antoni Simon i Tarrès

BARCELONA, 1998

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP:

Balcells, Albert
Reports de la recerca a Catalunya. Història
ISBN: 84-7283-406-9
I. Institut d'Estudis Catalans II. Títol
1. Història — Investigació — Catalunya — Informes
930.1:001.891(467.1)

Aquest treball ha comptat amb el suport de la
Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica (CIRIT)
de la Generalitat de Catalunya

© 1998, Institut d'Estudis Catalans

Editat per l'Institut d'Estudis Catalans
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: juliol de 1998
Tiratge: 1.500 exemplars

Compost per Víctor Igual, SL
Carrer de Còrsega, 237, baixos. 08036 Barcelona

Imprès a Altés, SL
Carrer del Cobalt, 160. 08907 L'Hospitalet de Llobregat

ISBN: 84-7283-406-9
Dipòsit Legal: B. 32131-1998

Pròleg

L'Institut d'Estudis Catalans, en compliment de les funcions derivades de la condició d'institució que té per objectiu l'alta investigació científica, que li donen els seus Estatuts, duu a terme diverses activitats en els àmbits d'assessorament, coordinació, promoció, realització i difusió de la recerca. Els poders públics tenen la responsabilitat última en el procés de planificació de la recerca, però la natura d'aquesta activitat i els coneixements especialitzats que implica, fan essencial l'existència d'un alt assessorament que tingui independència de criteri i autoritat científica en cadascun dels àmbits on la recerca es realitza.

L'Institut d'Estudis Catalans, per la seva tradició, estructura i composició, pot contribuir a exercir aquesta funció. De fet, el Decret 195/1991, del 16 de setembre, de la Generalitat de Catalunya, relatiu a la coordinació de la recerca i a la reorganització de la CIRIT, ha donat un primer pas en aquesta direcció en reconèixer a l'IEC un paper d'assessorament regular d'aquest organisme, i les directrius bàsiques del Pla de Recerca de Catalunya 1993-1996 van preveure ja la incorporació de membres de l'IEC en la Comissió d'Assessorament i Seguiment del Pla. D'altra banda, l'IEC té una llarga tradició en l'emissió d'informes i dictàmens i en l'elaboració d'estudis prospectius.

En aquest context, a la tardor de 1995 el Consell Permanent de l'Institut acordà endegar el projecte d'elaboració d'un estudi sobre l'estat de la recerca a Catalunya, en relació amb la comunitat científica internacional, a base d'una sèrie d'informes periòdics sobre cada una de les àrees en què es pot dividir l'activitat científica. El projecte, denominat *Reports de la recerca a Catalunya*, s'inicià el desembre de 1995 dividint els treballs en vint-i-tres àrees temàtiques fonamentades en els àmbits i sotsàmbits de la CIRIT i amb la previsió de realitzar vuit informes temàtics anuals. Cada informe ha de proporcionar informació global sobre l'estat de la recerca a Catalunya en l'àrea corresponent, i ha d'aportar reflexions sobre els objectius generals de la recerca, l'evolució, les tendències, la situació actual i una anàlisi prospectiva. Ha d'incloure també dades globals de finançament i d'índexs de productivitat del sistema de recerca català. L'elaboració de l'informe és confiada a una persona de prestigi que actua de director i que rep l'ajuda d'un grup de col·laboradors experts en l'àrea. Per assolir la necessària coordinació i aconseguir una certa homogeneïtzació en informes d'àmbits temàtics allunyats, actua una comissió formada pel vicepresident i el secretari científic de l'Institut i per tots els directors.

Fins ara s'han elaborat els informes en les àrees següents: física, geologia, biologia cel·lular, molecular i bioquímica, medicina, sociologia, ciències polítiques, antropologia i comunicació, economia, enginyeries de la informació i de la comunicació, lingüística, matemàtiques i història. Finalitzats tots els reports es preveu una publicació conjunta dels vint-i-tres informes temàtics, que pot recollir aportacions complementàries.

Els *Reports de la recerca a Catalunya* es realitzen amb el suport i la col·laboració de la CIRIT. S'ha comptat també amb la col·laboració dels vicerectorats de recerca de les universitats catalanes, de l'Oficina de Gestió de la Recerca i Convenis de la UB (aplicació integrada de gestió i avaluació de la recerca [GREC]), de la Secretaria d'Estat i Investigació del Ministeri d'Educació i Cultura i de la Direcció General d'Investigació i Desenvolupament de la Comissió Interministerial de Ciència i Tecnologia, les quals han subministrat algunes de les dades utilitzades en l'elaboració dels informes. Agraïm a totes aquestes institucions la seva col·laboració.

1. Introducció

Abans d'analitzar el període de 1990 a 1995, objecte d'aquest report, convé recordar el paper jugat per la història en el context sociocultural català. La història de Catalunya ha estat considerada —igual que la llengua catalana— com un signe d'identitat col·lectiva des de l'època de la Renaixença. La història —com la llengua— ha justificat la consciència nacional catalana, que ha estat la base de la demanda d'autonomia política.

La historiografia catalana assolí en el primer terç del segle XX un nivell científic comparable al nivell mitjà europeu occidental i ha constituït el fonament del desenvolupament del coneixement històric fins als nostres dies, malgrat la discontinuïtat imposada pel franquisme.

Els darrers temps del franquisme i els de la transició representaren el període culminant de la valoració social de la història de Catalunya. Calia conèixer un passat que s'havia amagat, per a projectar el futur en una època de canvi del sistema polític i de grans expectatives.

La principal beneficiària d'aquesta demanda social en ascens va ser la història contemporània, que fins als anys cinquanta havia estat considerada la de menys categoria historiogràfica en comparació amb temps més llunyans, i especialment l'edat mitjana, considerada com l'època en què s'havia forjat la nació catalana, motiu pel qual havia gaudit d'interès preferent. A causa del tall polític imposat pel franquisme i de la transformació accelerada social i econòmica dels anys seixanta, fins i tot la història del primer terç del segle XX començà a semblar més llunyana.

Durant els anys setanta del segle XX, la història apareixia com la ciència hegemònica en el camp de les ciències socials. Una dada significativa és que les tesis doctorals dedicades a estudis històrics representaren el 47,7 % del total de les presentades entre 1973 i 1988 en l'àmbit global de les ciències socials a les vuit universitats existents aleshores als països de parla catalana. D'aquestes tesis, el 28,6 % es referien a l'època contemporània, el 8,18 % a l'edat moderna, el 5,7 % a l'edat mitjana, el 4,1 % a la prehistòria i a la història antiga i un 1 % a la història general.

No disposem de càlculs semblants per als anys 1989-1995, però hi ha indicis suficients que la situació ha canviat i que el pes dels estudis històrics en el camp de les ciències humanes i socials s'ha reduït notablement, un fet que s'havia de produir amb la normalització política i cultural a partir dels anys vuitanta, encara que avui existeix el risc d'anar a parar a l'extrem contrari i que les ciències socials arribin a perdre la perspectiva i la dimensió històriques que les han caracteritzat positivament fins ara a Catalunya.

En qualsevol cas, és perceptible una renovada curiositat del públic per qüestions de segles més allunyats més que per les dels més propers. Les implicacions polítiques són avui dia menys aparents en els estudis històrics, encara que algunes polèmiques recents indiquen que aquí, com arreu, debat històric i debat politicoideològic transcorren paral·lelament i s'entrellacen. Aquest és un fet no necessàriament negatiu, sempre que s'eviti la intromissió dels interessos polítics en el camp de la ciència històrica.

Els darrers temps es caracteritzen també per una separació cada vegada més gran entre recerca i divulgació, amb el risc que la segona deixi d'estar en mans d'historiadors professionals, a diferència del que havia passat en temps anteriors. Justament, la renovació de la historiografia com a conseqüència de la influència de les altres ciències socials en el període anterior, que hem caracteritzat com a hegemònic, ha comportat una especialització i una sofisticació metodològica i ter-

minològica que podrien allunyar el gran públic no especialitzat, malgrat que aquest continua interessat a Catalunya per la història, justament a causa del valor afegit que aquí té la història del país, tal com ho indica l'èxit d'algunes obres de síntesi tant de llibreria com d'algunes de venda a terminis.

I això enllaça amb un altre aspecte que diferencia la recerca històrica de la d'altres àmbits del coneixement: la importància quantitativa i qualitativa de la proporció de recerca que es realitza a temps parcial i sense gratificació professional immediata, però amb solvència innegable. No es tracta sovint d'aficionats, sinó de persones amb la titulació universitària en història que no estan integrats professionalment en les universitats o en centres d'investigació. La proporció de tesis doctorals sense beca creiem que és notablement superior a la de molts altres àmbits científics.

Aquesta recerca extraacadèmica resulta encara més difícil d'estudiar que la que es realitza a les universitats per part del personal investigador. Aquí ens hem de limitar a deixar constància de la importància d'aquesta recerca a temps parcial i gratuïta en el camp historiogràfic. Sense ella el panorama seria força més reduït.

Potser un dels guanys més destacats dels darrers temps ha estat la millora en quantitat i qualitat dels estudis d'història local. Nous historiadors de formació universitària han tendit a substituir els antics erudits locals, alhora que la millora i ampliació d'arxius i museus locals han estimulat la millora de la història d'àmbit geogràfic reduït, lligada a centres d'estudis locals que n'estimulen l'intercanvi i que es relacionen entre ells, contribuint a donar una visió més variada, més real i menys barcelonina de la història de Catalunya. És llàstima que la dispersió dificulti que aquests guanys siguin suficientment coneguts i integrats en el progrés del coneixement històric.

A les Jornades d'Història Local d'octubre de 1990 es trobaven censats 64 centres d'estudis locals. El desenvolupament de la història local permet mantenir una secció —els «Plecs d'història local»— a la revista de divulgació històrica *L'Avenç*, alhora que ha justificat l'existència d'un *Llibre blanc sobre la història local a Catalunya* (1989) i la creació d'un fons informàtic de bibliografia d'història local de Catalunya, que funciona en la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) des del 1991.

En comparació amb altres àmbits de recerca, la historiografia pateix encara un dèficit de treball en equips coordinats. Els llibres col·lectius són cada vegada més freqüents, però sovint resulten juxtaposicions de treballs individuals i no pas el producte d'una recerca col·lectiva pròpiament dita. Aquesta manera de treballar resulta cada vegada més necessària, però resulta difícil desenvolupar-la sense suport institucional ni subvenció.

A l'informe s'indiquen propostes inèdites que podrien superar les limitacions del treball individual, massa condicionat pels costums establerts en l'obtenció dels graus acadèmics, que continua sent, no cal oblidar-ho, un dels estímuls principals de la recerca, fins i tot quan l'investigador no té perspectives d'integrar-se en el professorat universitari. L'imperatiu del treball en equip no ha de portar a una infravaloració del treball individual, que ha estat fins ara el promotor principal del progrés del coneixement històric al nostre país.

2. Aspectes globals

2.1. Una comparació quantitativa amb la resta d'Espanya

No ha estat gens fàcil arribar a quantificar i classificar ni la producció ni la productivitat investigadora del personal de les universitats catalanes en el sexenni analitzat. La dificultat d'accés a les dades en certs casos, la diversitat de criteris de classificació —recerca, síntesi, divulgació—, la manca de bancs de dades estandarditzades i les deficiències detectades, tant en la informació publicada com en la inèdita, fan que les dades que hem aplegat, amb dificultat, siguin provisionals i a l'excés aproximatives, però són les primeres sobre el tema.

No s'ha arribat a fer aquí la comparació amb un altre país de dimensions i nivell cultural similars als de Catalunya. Quan es pugui disposar d'una base de dades quantitativa més elaborada i fiable, convindrà fer-ho. De moment, hem intentat una primera comparació amb la resta d'Espanya.

A partir de 1990 el Ministeri d'Educació ha condicionat l'actualització dels complements salarials del professorat universitari a la productivitat en el terreny docent i en el de la recerca. Si l'avaluació de la docència està confiada a les universitats, que solen concedir els quinquennis corresponents, excepte en casos molt excepcionals, en canvi l'avaluació de la recerca està centralitzada en una Comissió Nacional Avaluadora de l'activitat investigadora que, per a avaluar els trams sexennals, compta amb comissions assessores d'especialistes. És massa aviat per a establir si aquest procediment ha incentivat o no la recerca universitària. L'Administració ha tractat de superar la confusió entre publicacions i activitat efectivament investigadora aplicant criteris restrictius que estableixen que no són les publicacions en general les que s'han de valorar, sinó la recerca innovadora, que fa progressar el coneixement. Darrerament, els aspirants a un sexenni d'investigació han de presentar cinc títols d'articles o de llibres o de parts de llibres. Aquesta xifra sembla, doncs, el paradigma oficial de productivitat investigadora del professorat universitari.

Gràcies a dades facilitades pel secretariat de la Comissió Nacional Avaluadora, tenim una primera estadística del resultat de l'esmentada avaluació de la tasca investigadora del professorat de les universitats catalanes i podem fer la comparació amb el global d'Espanya. Sumant les àrees de coneixement d'història (prehistòria-història antiga-arqueologia, història medieval, història moderna i història contemporània) s'observa que a tot l'Estat el nombre de trams sol·licitats ha estat de 2.550, el de trams concedits de 1.797 i el percentatge de concessió resulta, per tant, de 70,47 %. A les universitats catalanes s'han demanat 385 trams d'investigació i n'han estat concedits 285, és a dir el 74,03 %. El nivell mitjà català resulta 3,5 punts per sobre del global espanyol. Però convé no oblidar uns altres percentatges. Així, la taxa catalana es troba per sota de la de la Universitat Complutense, que és de 76,87 %, si bé està per sobre de la de la Universitat Autònoma de Madrid: 64,9 %.

Els resultats per universitats catalanes és el següent:

TAULA 1
Trams de recerca del professorat

	<i>Sol·licitats</i>	<i>Concedits</i>	<i>%</i>
Universitat de Barcelona (UB)	231	161	69,7
Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)	111	87	78,3
Universitat de Girona (UdG)	9	7	77,7
Universitat de Lleida (UdL)	13	12	92,3
Universitat Rovira i Virgili (URV)	13	10	76,9
Universitat Pompeu Fabra (UPF)	8	8	100
Global	385	285	74

Una proporció complementària a considerar és la de trams concedits en relació amb el cens de professors. Hi ha professors que no demanen cap tram, per manca de publicacions o per no tenir l'antiguitat mínima exigida o per tenir ja el màxim admès de trams, i n'hi ha d'altres, en canvi, que poden demanar més d'un tram. Segons el darrer cens, per a constituir comissions per a decidir concursos de professorat, el nombre de professors numeraris de totes les àrees d'història de les facultats de lletres és a Catalunya de 143 i a tot Espanya és de 1.118. Els trams concedits per professor universitari resulta ser d'1,99 a Catalunya i d'1,60 al conjunt d'Espanya.

2.2. Un primer mesurament de l'edició de llibres

A diferència d'altres àmbits de recerca, no ens podem limitar en aquest informe als articles de determinades revistes, com fan altres reports de la recerca per a la CIRIT. En primer lloc pel nombre considerable de llibres fruit d'una recerca. Mentre que en altres àrees de coneixement la publicació de llibres és excepcional i els que es publiquen solen ser manuals, en el camp de la història es publiquen llibres fruit de la recerca i, per tant, cal tenir en compte aquest fet. La dificultat és que manca una revista de bibliografia, d'aparició regular i al dia, sobre la recerca historiogràfica a Catalunya, ni que sigui limitada al simple esment sense crítica, tant dels articles de revista com dels llibres, la qual cosa constituiria ja un gran progrés.

No s'ha establert, d'altra banda, un cens de revistes de recerca consensuat per la professió, que pugui servir de base per a avaluar els articles, i cal advertir que no resulta gens fàcil elaborar aquest índex. Per avaluar la producció a Catalunya, tant la individual com la col·lectiva, no és possible limitar-se, com en altres àrees de coneixement, a un nombre restringit i molt seleccionat de revistes, generalment publicades a l'estranger, i considerar com a rellevants únicament els articles de recerca que apareixen en les seves planes.

Per això, en lloc del buidatge d'un determinat nombre de revistes especialitzades, hem hagut de partir de les memòries de la recerca de les universitats, conscients de la limitació que representen, més que del despull d'un determinat nombre de revistes especialitzades. Això no vol dir

que, en el futur, amb un buidatge previ de revistes i dels catàlegs d'editorials, no es pugui partir d'aquestes fonts, sempre que es comencés la feina des d'ara.

D'altra banda, si es vol disposar d'un cens de revistes amb vista al nombre d'esments d'un llibre o d'un article durant un període determinat per a establir la seva rellevància o impacte, és imprescindible un consens general en la professió sobre la classificació d'aquestes publicacions. Ens consta que hi ha algun intent, però li manquen el reconeixement general i una actualització acurada.

Però convé no oblidar que el nombre d'esments té sentit en àmbits molt més amplis i extensos. Generalment la historiografia està lligada a un àmbit geogràfic més limitat. No és comparable, per exemple, el nombre d'esments que pot obtenir un article d'història de Catalunya, en català, aparegut en una revista de qualitat remarcable publicada a Barcelona, amb el nombre d'esments d'un article publicat en anglès per un científic català, per exemple un biòleg, a una revista nord-americana de biologia reconeguda internacionalment.

Si en altres àrees de coneixement se sol prescindir dels llibres a l'hora de quantificar la producció científica, a causa que no sol reflectir la recerca directa sinó la síntesi, en el cas de la història molts llibres són monografies producte de la recerca de primera mà. A falta d'altres fonts amb pretensions exhaustives, hem hagut de recórrer a la secció de «Bibliografia catalana recent» de la revista *Serra d'Or*. Només inclou llibres publicats en català. Hem prescindit de les guies, memòries autobiogràfiques i llibres de síntesi. S'han recollit només monografies de recerca, biografies i també inventaris documentals i edicions de fonts.

La mitjana anual de llibres d'història d'aquestes característiques publicats entre 1990 i 1995 ha estat de 64, xifra considerable però inferior a la del sexenni anterior, ja que la mitjana anual entre 1984 i 1989 fou de 98. El descens afecta els llibres considerats de recerca, deixant de banda els de síntesi, que no semblen experimentar la mateixa tònica. Aquest descens de gairebé el 32 % no correspon a una reducció de la recerca sinó al fet d'haver augmentat les dificultats d'edició. El problema, en el període considerat, no ha estat de producció sinó de difusió. L'epígraf «Història general» del quadre següent correspon als llibres que superen la divisió cronològica convencional. La majoria són d'història local. És perceptible el descens en la història contemporània.

TAULA 2

	<i>Llibres</i>		<i>Percentatges sobre el total</i>	
	<i>1984-1989</i>	<i>1990-1995</i>	<i>1984-1989</i>	<i>1990-1995</i>
Prehistòria i història antiga	35	36	11,4	8,9
Història medieval	18	28	3	6,9
Història moderna	45	41	7,5	10,5
Història contemporània	319	282	53,7	69,8
Història general	176	17	29,6	4,2
Total	593	404	100	100
Mitjana anual	98	67		

Classificats els llibres pels aspectes tractats, una operació gens fàcil i només aproximativa, s'observa un predomini aclaparador de la història social, seguida de la història política, mentre que el pes de la història cultural —incloent-hi la història religiosa— resulta menor, i encara és més reduït el de la història econòmica. La biografia, tot i no ocupar una posició destacada, manté una posició superior a l'esperada.

2.3. Beques predoctorals

De les 101 beques concedides durant el sexenni, 49 provenen de la CIRIT, 47 del Ministeri d'Educació i Ciència (MEC), i 5 de la mateixa universitat, encara que aquest cas només es dona a la UAB i a la UdG.

La distribució per universitats és la següent: 31 per a la UB, 34 per a la UAB, 14 per a la UPF, 4 per a la UdG, 6 per a la UdL, 6 per a la URV i 6 per al Centre Superior d'Investigacions Científiques (CSIC).

La xifra anual total de beques concedides ha estat la següent: l'any 1990 foren 19; l'any 1991, 21; l'any 1992, 17; l'any 1993, 19; l'any 1994, 14, i l'any 1995, 11. Entre l'any 1991, que registra el màxim, i el 1995 es dibuixa una tendència descendent.

TAULA 3
Beques concedides per àrees, 1990-1995

	<i>Prehistòria Arqueologia</i>	<i>Medieval</i>	<i>Moderna</i>	<i>Contemporània</i>	<i>Total</i>
UB	21	6	3	1	31
UAB	17	6	6	5	34
UPF	3	0	6	5	14
UdG	1	0	0	3	4
UdL	1	0	1	4	6
URV	5	0	0	1	6
CSIC	2	4	0	0	6
Total	50	16	16	19	101

Resulta evident el desequilibri entre àrees, i caldria estudiar-ne les causes. La meitat de les beques concedides per les institucions oficials són per a prehistòria, història antiga i arqueologia.

La Fundació Jaume Bofill, que ha tingut un paper rellevant en l'ajut a la recerca de la història contemporània de Catalunya, ha tendit a reduir el nombre de beques predoctorals d'aquesta àrea en benefici d'altres ciències socials. Tot i això, durant el sexenni considerat la Fundació Jaume Bofill ha concedit 12 noves beques per a tesis d'història contemporània, que s'han de sumar a

les 19 registrades en el quadre anterior, procedents de la CIRIT i del MEC. De les beques de la Fundació Jaume Bofill, 5 tracten de diversos aspectes de l'època franquista, 4 de temes polítics i socioculturals del segle XIX, 2 d'aspectes socioeconòmics dels segles XIX i XX i 1 pertany a la història política dels dos primers decennis del segle XX.

La gran majoria dels becaris no acaben la seva tesi doctoral en el termini de cinc anys, i veuen finalitzar la beca sense haver presentat la tesi. Del total dels 31 becaris que aconseguiren l'ajut els anys 1990 i 1991 a la UB i a la UAB, únicament 9 van presentar la seva tesi doctoral abans del 1996, és a dir el 29 %. Cal afegir el cas excepcional d'un becarí de 1993, que llegí la seva tesi dins el sexenni considerat.

Les causes del fenomen comentat poden ser l'obligació d'haver de cursar els crèdits del tercer cicle i haver d'assolir al mateix temps els primers coneixements metodològics, alhora que es va preparant la tesi. No s'ha d'ignorar tampoc la desmotivació deguda a la consciència que els departaments no poden integrar més que una part insignificant dels doctors que formen, i, finalment, l'escassa valoració professional-acadèmica que la tesi doctoral dona fora de l'àmbit universitari, per exemple en els barems dels concursos d'accés i de trasllat del professorat de l'ensenyament públic mitjà.

Malgrat tot, i en contraposició al fet que s'acaba d'analitzar, el nombre de tesis doctorals presentades a les universitats és superior al de becaris. No s'han quantificat les beques del sexenni anterior que podrien haver donat com a fruit tesis presentades entre 1990 i 1995, però possiblement el seu nombre no fou superior al del sexenni aquí considerat. Per tant, la comparació entre el nombre de becaris i el de tesis llegides entre 1990 i 1995 indica la proporció dels doctors que assoliren el grau sense beca, autofinançant-se i compaginant, amb gran esforç, la recerca amb el treball no universitari. Si les beques concedides han estat poc més d'un centenar entre 1990 i 1995, en canvi les tesis llegides han estat 165 en tots els departaments d'història, durant el mateix període.

TAULA 4

	<i>Tesis aprovades</i>
Prehistòria-H. antiga	51
H. medieval	30
H. moderna	24
H. contemporània	60
Total	165

3. Evolució de la recerca per àrees

Hem dividit l'informe per àrees de coneixement segons la divisió acadèmica administrativa avui imperant. Aquests límits cronològics són convencionals i altament discutibles, però cal advertir que els especialistes els solen acceptar en els seus treballs de recerca, no sols per tradició o rutina, sinó perquè cal utilitzar per a les diverses edats fonts diferents que exigeixen uns coneixements instrumentals també distints per part dels diferents col·lectius d'especialistes. Cada dia són menys freqüents els historiadors que, en la recerca, traspassen els límits de les àrees de coneixement convencionals.

La part dedicada a la prehistòria, història antiga i arqueologia clàssica és obra d'Isabel Rodà; la d'història medieval es deu a Antoni Riera; la d'història moderna ha estat elaborada per Antoni Simon i la d'història contemporània per Jordi Casassas.

3.1. Prehistòria, història antiga i arqueologia clàssica

3.1.1. *Marc institucional i directrius*

Entre 1990 i 1995 la investigació sobre el patrimoni arqueològic de Catalunya ha continuat d'una banda com a competència exclusiva de la Generalitat, canalitzada a través de la Direcció General de Patrimoni i del Servei d'Arqueologia. D'altra banda, universitats, museus i institucions diverses, entre les quals l'Institut d'Estudis Catalans, han continuat endegant una recerca activa, en la tradició del que ja feien.

Ens centrarem només en aquella part de l'arqueologia que comprèn la prehistòria i el món antic.

Com a canvis institucionals importants que han afectat el dia a dia de l'arqueologia, cal esmentar la marxa, a ritme desigual, dels museus comarcals i sobretot la creació l'any 1995 del Museu d'Arqueologia de Catalunya amb sis seus fins avui: Barcelona, Olèrdola, Sant Pere de Galligants, Ullastret, Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya (CASC) i Empúries, que passà uns anys abans per un període de transició com a organisme autònom, lligat encara, però, a la Diputació de Barcelona. Cal dir també que el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona no està traspasat a la Generalitat, si bé els tràmits ja s'han endegat; de totes maneres, s'ha obert una nova etapa de col·laboració i major fluïdesa amb el Museu d'Arqueologia de Catalunya, la qual cosa és molt positiva i prepararà el terreny per quan el traspàs sigui efectiu. Una mica abans del període considerat aquí, la formació del Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC) incloïa el Gabinet Numismàtic de Catalunya, amb la qual cosa l'estudi i la conservació de les monedes, tradicionalment vinculades a l'arqueologia, quedaven institucionalment sota l'aixopluc del MNAC.

En conjunt ha estat un període marcat per una intensa activitat, no únicament deguda a la recerca programada prèviament, sinó sobretot a l'enorme desenvolupament de la construcció i realització de grans obres d'infraestructura, que han dut com a conseqüència una acceleració del ritme de treball de camp per tal de documentar els nombrosos jaciments afectats per aquest pro-

cés. Gens alienes a aquest fet han estat les transformacions de paisatge urbà i rural produïdes arran de l'adequació de les diverses seus olímpiques dels Jocs del 92, esdeveniment que propicià també l'elaboració de síntesis històriques, com els diversos volums de la *Història de Barcelona*. Tot això va dur a una intensificació en les activitats de la denominada arqueologia d'urgència, fruit en part d'una defectuosa planificació que posa de vegades la feina en mans inexpertes de llicenciats recents, que troben així el seu primer encàrrec professional i que amb escassos recursos han d'enfrontar-se amb temes molt complexos que exigeixen decisions ràpides i un coneixement del que suposa un jaciment en la seva globalitat, jaciment en el qual l'excavació d'urgència intervé normalment en una petita part molt concreta i delimitada, els resultats de la qual poques vegades arriben a publicar-se.

Trobar solució al difícil equilibri entre el respecte pel patrimoni i l'evolució de les ciutats ha estat un dels reptes constants per a l'arqueologia urbana dels darrers anys, que no sempre ha pogut preservar unes restes valuoses davant dels interessos múltiples. Afrontar aquesta problemàtica hauria de ser un objectiu important a assolir institucionalment, amb una agilització de la burocràcia davant problemes sempre diversos i que requereixen solucions precises i no models generals.

Pot servir com a punt de reflexió el cas de les excavacions de Tarragona, sempre complexes i no sempre a l'alçada que mereix la ciutat, que en època romana fou la capital de la meitat de la Península Ibèrica. Així no s'han conservat *in situ* les restes de la gran basílica que va sortir en fer les obres del gran supermercat Eroski, quan la tecnologia actual permetia una millor solució que el trasllat en profunditat portat a terme, que ha suposat la distorsió d'un monument singular que constituïa la continuació natural de la zona de necròpolis paleocristiana declarada monument nacional l'any 1927. Tampoc no ha tingut una sort estable un monument únic per la seva conservació com és el circ, sencer sota el teixit urbà actual. Si d'una banda s'alliberen a hores d'ara la capçalera i part de les grades, de l'altra, a la plaça de la Font, davant de l'Ajuntament, s'hi ha construït un aparcament subterrani que per força ha vulnerat la integritat inestimable del circ. Davant de tot això, és evident que cal un replantejament més rigorós i global de la complicadíssima arqueologia urbana de Tarragona.

Un altre punt general en el qual caldria també posar ordre és la gestió dels materials arqueològics sortits de les excavacions que, en termes genèrics han de ser dipositats en museus concrets. La realitat però, és que aquests museus moltes vegades no tenen la infraestructura suficient i que hi ha una dispersió i descontrol dels materials.

Podem dir que si bé, d'una banda, s'han reduït, amb bon criteri, les excavacions programades, de l'altra han augmentat les intervencions circumstancials a causa de l'augment de les obres públiques i també privades des de l'any 1990.

Avui es vetlla no únicament per la realització d'excavacions, sinó també per la conservació dels llocs excavats, sotmesos a una degradació ràpida si s'abandonen a la seva sort. Per això les excavacions periòdiques són lligades a jaciments excepcionals o protegits, o a projectes d'arqueologia urbana amb possibilitat de continuïtat.

La prevenció ha començat a merèixer l'atenció deguda, començant per l'elaboració d'inventaris i cartes arqueològiques comarcals dipositats al servei d'arqueologia de la Generalitat. També s'ha dut a terme la carta de dipòsits submarins de la costa catalana, elaborada pel CASC des del seu vaixell, el Thetis. També en aquest sexenni ha experimentat una forta embranzida l'aplicació de diverses tecnologies, tant pel que fa a la datació com a la determinació o a la conservació

de materials, tant orgànics com inorgànics; cal esmentar, en aquest aspecte, els treballs sortits de la UB, la UAB i el CASC.

Un altre camp que ha començat a desenvolupar-se és l'arqueologia experimental, com per exemple al poblat de l'Esquerda (Roda de Ter, Osona) o als museus de Gavà i del Montsià, amb activitats canalitzades, en part, mitjançant tallers didàctics.

També han començat a aparèixer especialistes en gestió de l'arqueologia, conscients, els professionals, de la maquinària institucional que cal posar en moviment per al bon funcionament de l'arqueologia. S'han incrementat les empreses d'arqueòlegs per a la realització de treballs de camp i exposicions.

Un altre fet important per a l'orientació de la recerca en els darrers anys ha estat l'augment de la percepció de la dimensió social de l'arqueologia, no reservada només a una elit d'entesos sinó oberta a la ciutadania, que és, o hauria de ser, la destinatària dels nous progressos. En aquesta clau hem d'interpretar l'augment de les publicacions de caire divulgatiu i també la preocupació per una presentació més entenedora dels conjunts arqueològics i dels museus, que han fet i estant fent un esforç considerable per a posar-se al dia.

Arribats ací hem de tenir en compte el pes de l'anomenat turisme cultural dintre de la nostra civilització de l'oci, que no ha fet si no encetar-se a casa nostra, sobretot si ens comparem amb els nostres veïns, començant pel que tenim més a prop, França.

Responent a aquesta crida i necessitat social, l'arqueologia ha donat les primeres passes renovant l'aspecte dels jaciments i valoració dels materials, moltes vegades amb un encoratjador suport municipal.

Han començat a pendre forma real els parcs arqueològics, que suposen una presentació didàctica i atractiva d'uns conjunts estudiats i investigats amb precisió en una etapa precedent; potser el cas més espectacular en aquests anys ha estat la recreació històrica de la ciutadella ibèrica de Calafell. De tota manera, cal dir que la política respecte als parcs arqueològics no és encara del tot definida i que cal un fort impuls perquè puguin ser viables més parcs, com el que s'ha projectat a Gavà per a presentar acuradament i atractiva el jaciment singular que són les mines prehistòriques o també la presentació definitiva de les coves del Reclau de Serinyà.

3.1.2. *Institucions que apleguen la recerca arqueològica*

A més dels museus ja esmentats, té abast nacional la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans i, com a entitat independent, la Societat Catalana d'Arqueologia, que publica dossiers diversos i un full mensual sobre el mateix camp.

Si seguim una distribució provincial, veurem que la investigació troba acollida en les universitats i, a més, en una multitud d'institucions de caire divers, la qual cosa fa molt difícil elaborar un dia a dia de la feina desenvolupada; per a cobrir aquesta llacuna, la Generalitat, a més de la sèrie *Excavacions Arqueològiques de Catalunya*, el 1993 endagà la publicació d'uns *Anuaris d'Intervencions Arqueològiques* que, malauradament, no han tingut la continuïtat desitjada. Cal esmentar l'esforç fet per les comarques de Girona per a organitzar jornades periòdicament cada dos anys, des d'aquelles primeres de Sant Feliu de Guíxols el 1992, per a donar a conèixer totes les activitats arqueològiques que es duen a terme en eixes terres.

Cal que es publiquin els resums de les memòries d'excavacions, sobretot les d'urgència.

L'aplicació de l'1 % cultural ha permès fer excavacions en extensió abans de dur a terme grans obres d'infraestructura, com autopistes i variants, que en algun cas s'han vist publicades.

En el sexenni aquí considerat s'han continuat celebrant les «Tribunes d'Arqueologia», que varen sorgir per a donar a conèixer les excavacions en curs a Catalunya. Ha minvat darrerament el nombre de sessions respecte a les inicials. Davant la manca d'informació són molt útils els volums publicats.

3.1.3. *Treballs de recerca*

Donar un balanç dels principals jaciments estudiats a Catalunya entre 1990 i 1995 exigiria més espai del que disposem. La llista completa es troba al servei d'arqueologia de la Generalitat, que concedeix els permisos oportuns i rep les memòries corresponents.

S'han pogut aplegar les dades de les subvencions concedides per la Direcció General d'Investigació de la Ciència i la Tecnologia (DGICYT), la Comissió Interministerial de la Ciència i la Tecnologia (CICYT), la CIRIT i la Unió Europea a programes de recerca. No resulta possible conèixer el repartiment anual dels ajuts concedits ni per a aquesta àrea ni per a la resta. Per tant, s'ha registrat cada subvenció en la seva totalitat en l'any de la concessió, sense poder especificar si s'ha gastat tota dins el sexenni aquí considerat o només en part. La Unió Europea ha finançat dos projectes de les àrees de prehistòria, arqueologia i història antiga a Catalunya. En conjunt, els organismes esmentats concediren entre 1990 i 1995 poc més de 147 milions de pessetes, distribuïts entre 25 programes i grups de recerca; d'aquests, 10 de prehistòria i 15 d'història antiga. Els grups de la UB han rebut 57,2 milions i els de la UAB 93,1 durant el sexenni.

El personal investigador en prehistòria, història antiga i arqueologia no es troba únicament a les universitats, tal com ja s'ha indicat, però, de moment, ens hem de limitar a quantificar únicament les publicacions del professorat amb dedicació exclusiva, amb excepció del de les universitats de Lleida i Rovira i Virgili, ja que no hem aconseguit rebre'n la informació sol·licitada. La UAB i la UdG publiquen memòries anuals. Respecte a la UB, l'Oficina de Gestió de la Recerca i Convenis d'aquest centre ens ha facilitat la informació necessària.

Com en les àrees de coneixement restants, s'ha prescindit dels manuals, de les guies i dels llibres i articles de síntesi divulgativa, però s'han inclòs les memòries d'excavació publicades. En el cas de les universitats de nova creació (UPF, UdG, URV i UdL), durant aquest període no ha d'estranyar que la proporció de tesis doctorals es mantingui en nivells de preparació, a causa que des de la seva fundació no han tingut temps per a veure acabades les tesis que s'estan dirigint, algunes de les quals, tanmateix, ja han estat llegides l'any 1996.

TAULA 5
Professorat de prehistòria, història antiga i arqueologia, 1990-1995, i publicacions

	<i>Professors</i>	<i>Llibres</i>	<i>Capítols de llibres i articles</i>	<i>Títols total</i>	<i>Títols/professor</i>
UB	17	18	202	220	12,9
UAB	18	4	159	163	9,5
UPF	3	5	6	11	3,6
UdG	4	4	57	61	15,2
Total	42	31	424	455	10,8

TAULA 6
Tesis doctorals aprovades, 1990-1995

UB	31
UAB	20
UPF	0
UdG	0
Total	51

TAULA 7
Tesis/professor

UB	1,8
UAB	1,1
UPF	0
UdG	0
Mitjana	1,2

TAULA 8
Tesis presentades en català (%)

UB	38,7
UAB	55
Mitjana	45

3.2. Història medieval

3.2.1. *Condicions generals*

L'anàlisi s'ha estès a tots els medievalistes, tant als adscrits als departaments universitaris d'història medieval com als que treballen en altres àmbits acadèmics, però se n'han exclòs els experts en paleografia i diplomàtica, els treballs dels quals acostumen a excedir àmpliament l'arc cronològic comprès entre els segles v i xv. La plantilla del professorat universitari travessa un període de rigidesa i només la creació de les noves universitats catalanes ha permès un lleuger increment, tot passant durant el sexenni considerat d'un cens global de 30 a 34.

La formació de nou personal investigador depèn del tercer cycle universitari, ja que els estudis de primer i segon cycles es veuen forçats a ser sobretot informatius i no de preparació per a la recerca. Cal advertir que en la formació de medievalistes catalans ha jugat un paper important, fora de la universitat, el departament d'estudis medievals, amb els seus quatre investigadors, de la Institució Milà i Fontanals de la delegació a Barcelona del CSIC.

El nombre de beques de doctorat ha variat entre les 2 de l'any 1992 i les 5 de l'any 1994. L'obtenció de beques depèn de la presentació de projectes de recerca amb una orientació molt definida, però el fet que els nous centres universitaris no comptin encara amb el nombre necessari de professors per a constituir la xifra requerida per als equips de recerca, la reducció de les partides destinades a la recerca en les ciències socials i les humanitats, així com els hàbits individualistes de recerca vocacional autofinançada, força estesos encara entre els medievalistes, expliquen la insuficiència dels recursos disponibles en l'àmbit considerat aquí. El grup del CSIC ha estat el més rendible durant el sexenni examinat, tant per la proporció de projectes gestionat anualment per investigador de plantilla com pel nombre de beques per investigador i any.

Els becaris han de fer els 32 crèdits dels cursos de tercer cycle, precisar el tema, establir la metodologia, familiaritzar-se amb les fonts i processar la informació recollida. Tres anys són poc temps per a finalitzar la tesi doctoral, de manera que únicament 4 del total de 20 becaris han acabat la tesi en els cinc anys posteriors a la concessió de l'ajut.

El nombre de nous doctors es manté per damunt del de becaris i també supera la capacitat d'absorció dels departaments universitaris corresponents. De vegades, després d'una ampliació d'estudis a la Unió Europea, experts que s'apropen a la trentena no poden professionalitzar-se com a investigadors o docents, fet que redueix la rendibilitat de les inversions dedicades a la seva formació.

Els que no obtenen beca, i malgrat tot preparen la seva tesi doctoral, han de simultaniejar el tercer cycle amb treballs de subsistència, raó per la qual el nombre de tesis llegides experimenta fortes variacions anuals: una el 1990 i el 1992 i 10 l'any 1993. La presència d'estrangers entre els doctorands mereix ser remarcada, encara que sigui petita: 2 durant tot el sexenni.

3.2.2. *Els centres de recerca i els seus òrgans de difusió*

En el cas de la història medieval, a més dels departaments universitaris i del CSIC, cal indicar la importància de la tasca investigadora, editora i de comunicació que han representat la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, de la seva filial la Societat Catalana d'Estudis Històrics, i de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. També hi ha histo-

riadors medievalistes molt actius al departament d'història econòmica de la UB i al d'història del dret de la UB.

Les revistes especialitzades de les grans institucions científiques catalanes, com ara *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, de la UB; *Medievalia*, de la UAB; *Anuario de Estudios Medievales* i *Miscel·lània de Textos Medievales*, del CSIC; *Arxiu de Textos Catalans Antics*, *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* i *Lambard*, de l'IEC, i *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, són publicacions on han aparegut moltes de les aportacions més valuoses dels darrers anys. També tenen importància per als estudis medievals *Universitas Tarrachonensis*, *Estudis d'Història Agrària* i *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocol*.

La recerca en història medieval, pel fet de no exigir sistemàticament recursos molt importants, està disseminada. Els medievalistes també troben aixopluc científic i financer als Instituts d'Estudis Ilerdencs i Gironins i a la Fundació Ramon Berenguer IV, de Tarragona, així com a la xarxa d'arxius comarcals de la Generalitat. Les publicacions d'aquests centres donen testimoni de la seva activitat: *Ilerda*, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, *Revista de Girona*, *Quaderns d'Història Tarraconense*, *Butlletí de la Fundació Ramon Berenguer IV*, *Urgellia* (Seu d'Urgell), *Ausa* (Vic), *Miscel·lània Cerverina*, *Miscel·lània Penedesenca* (Vilafranca del Penedès), *Miscel·lània d'Estudis Bagencs* (Manresa), *Miscel·lània Aqualatensia* (Igualada), *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* (Figueres), *Urtx* (Tàrrrega), *L'Erol* (Berga), *Dovella* (Manresa), *Recerques* (Tortosa), *Fulls del Museu i Arxiu de Santa Maria* (Mataró), *Quaderns de la Selva* (Santa Coloma de Farners), *Finestrelles* (Sant Andreu de la Barca), *Estudis del Baix Empordà* (Sant Feliu de Guíxols), *Cardener* (Cardona), *Rubricatum* (Gavà) i *Arraona* (Sabadell). Aquestes revistes comarcals no es limiten als estudis medievals sinó que en publiquen d'altres èpoques.

3.2.3. Principals línies de la recerca

Com a la resta de les àrees de coneixement d'història, la recerca en l'àmbit medieval està marcada per l'auge de la fragmentació temàtica, l'accentuació de l'especialització, la multiplicació i diversificació de les fonts utilitzables, la reducció dels àmbits cronològics i dels espais analitzats, la reculada de les concepcions globals, l'alça dels estudis locals i la valoració dels intercanvis metodològics amb altres ciències socials, amb l'afegit d'un tret específic que és la consolidació de l'arqueologia.

La catalogació, el regest i l'edició dels fons documentals dels principals arxius ha continuat a bon ritme. Amb relació al segle xv, cal destacar l'edició del *Llibre de jornades de Jaume Safont* i dels *Dietaris de la Generalitat de Catalunya* a càrrec de l'Arxiu Nacional de Catalunya. La Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona ha patrocinat la transcripció de la documentació corresponent al segle xi de l'Arxiu Comtal i de la Catedral de Barcelona, el resultat de la qual encara no s'ha publicat. La Fundació Noguera ha continuat les seves col·leccions d'arxius notariais i l'Institut d'Estudis Catalans, la *Catalunya carolíngia*.

La UB i la UAB són les capdavanteres de l'arqueologia medieval a Espanya. La primera està especialitzada en les societats cristianes de la Catalunya Vella, i la segona, en l'organització de l'espai agrari de la societat andalusina de la Catalunya Nova i del litoral mediterrani ibèric. La renovació tecnològica, tanmateix, ha convertit l'arqueologia en una activitat cara, que requereix finançament públic. S'ha donat prioritat a les excavacions d'urgència sobre els pro-

gramades, més rendibles científicament, i s'ha patit un dèficit de les publicacions que havien de difondre els resultats.

Els estudis comarcals, com s'ha indicat, han pres considerable volada. Respecte a l'alta edat mitjana, part dels seus resultats s'han pogut publicar als volums de *Catalunya romànica*, editada per Enciclopèdia Catalana, col·lecció que no es limita a la història de l'art sinó a tots els aspectes de la vida cultural i socioeconòmica.

Els estudis demogràfics, relacionats ara més amb l'arqueologia que no pas amb els fogotjaments, pateixen un dèficit de difusió i n'és una excepció el llibre d'Elisenda Vives sobre la població catalana a l'edat mitjana.

L'interès pels estudis d'història econòmica també ha decaigut entre els medievalistes, encara que en menor proporció que entre els contemporanistes. Hom ha avançat, tanmateix, en l'anàlisi del creixement agrari a l'alta edat mitjana, de l'articulació de les famílies pageses als mercats locals, del funcionament del mercat de la terra i del de les rendes; en l'estudi de la renda senyorial, de la creació de grans patrimonis eclesiàstics i laics, de les tècniques de conreu i de l'explotació dels boscos i erms.

Pel que fa a la projecció mercantil catalana a la Mediterrània, les àrees d'atenció preferent han estat el Magreb i Granada. A la documentació notarial s'ha afegit l'estudi dels llibres de comptes dels mercaders. La majoria dels medievalistes tendeixen a reduir, si més no en el camp del comerç i les finances, la intensitat i la durada de la davallada de la segona meitat del segle XIV i primera meitat del XV. La guerra civil del segle XV es considera com a causa més que no pas com a efecte del col·lapse econòmic. El comerç primer, i la producció després, es van reactivar a un ritme molt més ràpid del que havia suposat Vicens i Vives.

Al revés que a Itàlia, aquí els contactes entre medievalistes i historiadors de l'economia són escassos i els darrers valoren molt poc la tasca dels primers, que no persegueixen assolir una «falsa exactitud» ni s'obsessionen pels càlculs estadístics. Ara bé, «l'economia no ho és tot però està en tot» i aquest camp no pot ser abandonat sense comprometre el progrés general dels estudis medievals.

Si les estructures econòmiques no susciten massa entusiasme actualment entre els medievalistes, són molts els que es dediquen a analitzar els canvis socials. L'extinció de l'esclavitud antiga i l'aparició de la servitud feudal és un dels aspectes més debatuts. A la tesi del predomini dels petits aloers fins a la transició, violenta i curta, al feudalisme a mitjan segle XI, s'oposa avui una visió del procés més gradual i de llarga durada, que escurça el període de pervivència de l'esclavitud rural antiga, redueix el nombre de petits propietaris lliures en els segles IX i X i demostra que la violència feudal va ser anterior i posterior a la transició del segle XI. Els estudis relatius a la societat rural durant la baixa edat mitjana també han estat abundants i de qualitat. El coneixement de la societat urbana també ha experimentat importants avenços; en canvi els estudis sobre els gremis només han interessat puntualment alguns investigadors. S'ha avançat en l'estudi de les estructures internes dels ordes militars però no gaire en el dels estaments nobiliaris. Han continuat els estudis relatius a les aljames jueves i sarraines catalanes.

L'àmbit de la fiscalitat i de la infraestructura econòmica del poder polític ha experimentat un progrés important, des de la fiscalitat comtal fins a la reial, i des de l'època carolíngia fins al segle XV. Quan es publiquin els treballs en curs, el nostre coneixement de les estructures fiscals centrals i municipals de la Corona d'Aragó, tan escàs abans, s'ampliarà considerablement. L'increment de la pressió fiscal i l'emissió excessiva de deute públic municipal en el segle XIV és el tema que ha atret més atenció.

La presència catalana a la Itàlia insular i peninsular a la baixa edat mitjana i els contactes amb els altres regnes ibèrics van ser replantejats, respectivament, al XIV i al XV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, celebrats a l'Alguer l'any 1990 i a Jaca el 1993.

Una línia nova és l'estudi de les calamitats naturals, les seves seqüeles i la seva interpretació religiosa i moral. Una altra novetat és la història de l'alimentació. Aquesta darrera, fa anys en auge a Europa, ha penetrat a Espanya per Barcelona i Granada. S'interessa igualment per la producció i distribució de queviures, com pels nivells de vida, els coneixements dietètics, els imperatius religiosos, les tècniques culinàries i els rituals de taula.

A tall de conclusió, la historiografia medieval catalana entre 1990 i 1995 ha avançat en molts fronts, des de l'economia fins a les mentalitats, des de la fiscalitat fins a la resposta als cataclismes, des de l'organització del territori fins als espais de les dones. La fragmentació interna s'ha intensificat fins a cotes desconegudes, dificultant la síntesi. Ni la política ni l'economia són acceptades ja com el fil conductor de la interpretació i tots els camps de recerca imaginables són vàlids. El valor d'un treball avui depèn més del rigor metodològic i la qualitat de les fonts que de la seva adscripció a una àrea temàtica concreta. Decebut de les visions globals, totalitzants, de la història, els medievalistes són avui menys ambiciosos o més prudents que fa unes dècades i es conformen, sumits en els dubtes i la confusió, a contribuir modestament, des del conreu curós d'una parcel·la ben delimitada, a l'avenç global dels nostres coneixements del passat.

La DGICYT i la CIRIT han distribuït un total de 68.659.000 pessetes en subvencions a 18 programes de recerca, 7 dels quals a la UB, 3 a la UAB i 8 a la delegació barcelonina del CSIC, centres que han rebut 31,5, 15,6 i 21,7 milions, respectivament.

TAULA 9
Investigadors de plantilla i publicacions de recerca d'història medieval

	<i>Professors</i>	<i>Llibres</i>	<i>Capítols de llibres i articles</i>	<i>Títols total</i>	<i>Títols/professor</i>
UB	16	20	334	354	22,1
UAB	8	7	77	84	10,5
UPF	2	0	6	6	3
UdG	3	2	9	11	3,6
URV	4	1	18	19	4,7
UdL	3	4	60	64	21,3
CSIC	4	12	105	117	29,2
Total	40	46	609	655	16,3

TAULA 10

Tesis doctorals aprovades, 1990-1995

UB	18
UAB	6
UPF	0
UdG	0
URV	2
UdL	1
Total	27

Tesis presentades en llengua catalana: 67 %

TAULA 11

Tesis/professor

UB	1,1
UAB	0,7
UPF	0
UdG	0
URV	0,5
UdL	0,3

3.3. Història moderna

3.3.1. Línies predominants

A partir dels anys setanta, la vitalitat científica dels estudis universitaris d'història moderna s'ha manifestat en l'aparició de revistes universitàries, com *Pedralbes* (1980) i *Manuscrits* (1985), la celebració de tres congressos d'Història Moderna de Catalunya (1984, 1988 i 1993), el naixement de centres d'estudi i de recerca, com el Centre d'Estudis d'Història Moderna Pierre Vilar, de Barcelona (1985) i la multiplicació dels cicles de conferències i col·loquis, com els organitzats regularment per *Manuscrits* i els que ha organitzat el Centre d'Estudis Pierre Vilar entre 1986 i 1996. El desenvolupament del mapa universitari català ha ajudat a consolidar grups docents i investigadors, encara que reduïts, a Girona, Lleida i Tarragona-Reus. També hi han col·laborat els centres d'estudis locals, les edicions d'ajuntaments i diputacions i les revistes comarcals erudites.

La influència de l'obra de Pierre Vilar per al segle XVIII i la de J. H. Elliot per al XVII, l'esco-

la dels *Annales* i de les tendències quantitativistes van fer que fins als anys vuitanta les recerques s'orientessin preferentment envers la història social, econòmica i demogràfica, que han continuat desenvolupant-se durant el sexenni aquí examinat. Comencen a ser ben conegudes les estructures i les dinàmiques demogràfiques i economicosocials del Camp de Tarragona, de la Conca de Barberà, del Vallès, de la Catalunya Central i de les terres de Ponent. Alguns dels temes sobre els quals es treballa són la incidència de les epidèmies de pesta en el món urbà, l'organització de la fiscalitat municipal i l'estudi de la fecunditat mitjançant la reconstrucció de famílies.

En els últims anys s'han consolidat dos cercles. L'un es dedica a l'estudi de la història de les institucions i de la història social de l'administració catalana de l'època moderna, participant-hi sobretot professors de la Universitat de Barcelona. Des de la perspectiva d'incardinar els aspectes jurídics i polítics de la història institucional amb els aspectes de naturalesa econòmica, social, religiosa o del pensament, aquest grup de treball s'ocupa de les institucions reials, les institucions catalanes representatives (Corts, Generalitat) i les institucions municipals. Així mateix és objecte d'atenció el personal administratiu, judicial i polític d'aquestes institucions, i més concretament la seva procedència (origens familiars, naturalesa, formació educativa) i promoció i inserció socials (normatives legals, *cursus honorum* i criteris de selecció política).

Un nombre important de tesis doctorals, llibres i articles de recerca avalen aquesta línia de recerca, que actualment s'encamina cap als següents objectius concrets: a) l'anàlisi prosopogràfica dels jutges de l'Audiència a l'època dels Àustries; b) l'estudi de l'administració borbònica a Catalunya: intendants, corregidors, etc.; c) la incidència del dret en l'ordenament politicoinstitucional de la societat catalana de l'Antic Règim; d) l'anàlisi de les convocatòries de Corts a l'època dels Àustries, i e) juristes, historiadors i debat polític en els segles XVI i XVII.

L'altre grup consolidat desenvolupa una línia de recerca atenta a la història de la cultura catalana a l'època moderna, i té el seu nucli principal d'investigadors a la Universitat Autònoma de Barcelona. Partint d'un nou concepte de cultura —entesa aquesta no com un conjunt d'obres excel·lents en el pensament, en la literatura i en les arts, sinó com un sistema de significats, d'actituds i de valors compartits que tenen un caràcter dinàmic i profundament històric—, aquest grup de recerca ha treballat i treballa sobre el món del llibre i de la lectura, sobre els nivells d'alfabetització, censura i Inquisició, memòries i diaris personals, etc. La producció d'aquest grup és considerable i la seva projecció i reconeixement exteriors també són notables.

Els projectes a realitzar sobre la història de la cultura catalana a l'època moderna són els següents: a) quantificació de la producció impresa a Catalunya en els segles XVI, XVII i XVIII; b) estudi dels nivells d'alfabetització de la Catalunya del segle XVIII a partir de la documentació notarial; c) estudi de la possessió del llibre a la Barcelona dels segles XVI, XVII i XVIII a través dels inventaris *post mortem*; d) incidència de la Inquisició en la cultura catalana de l'Antic Règim; e) anàlisi de la història social del món del llibre a partir de l'estudi del gremi d'impressors i llibreters, i f) cultura i pensament polític en la revolució catalana de 1640, i g) estudi i edició dels diaris i memòries personals de l'època moderna.

Els dos grups de recerca descrits entronquen amb un interès creixent de la historiografia europea occidental per aquests temes. Concretament, les recerques del grup que treballa sobre la història de les institucions i la història social de l'administració connecten amb les aportacions que a Itàlia fan historiadors com Aurelio Musi o Giovanni Muto, a Anglaterra Anthony Pagden o a Alemanya Heinz Duchhardt. I les recerques del grup que treballa sobre la història de la cultura catalana es troben en la línia del que fan a la historiografia francesa historiadors com Roger

Chartier, François López o R. Muchembled, a la historiografia italiana Giovanni Levi, Armando Petrucci o Carlo Ginzburg; i a la historiografia anglosaxona, Peter Burke, N. Z. Davis, J. Amelang o L. Pollock. Això podria permetre una història comparada prou enriquidora i en aquest sentit caldria animar grups a fer-la. És cert que existeixen contactes estatals i internacionals, tant per part del grup d'història de les institucions i de la història social de l'Administració (amb València, Nàpols, Münster i Oxford), com per part del grup d'història de la cultura (Maison des Pays Ibériques de Bordeus, École des Hautes Études de París, Estrasburg, Alcalá de Henares, Sassari), però segurament fóra bo intensificar, consolidar o fins i tot institucionalitzar aquestes relacions.

3.3.2. *Perspectives de futur*

Al costat d'aquests contactes exteriors és necessari realitzar treballs de base, establint lògicament les prioritats oportunes. En aquest sentit, la historiografia modernista catalana porta un sensible retard respecte d'altres historiografies veïnes. S'han encetat iniciatives molt valuoses, com la publicació del *Dietari de la Generalitat (1411-1714)* o l'edició de memòries i diaris personals, però hi ha mancances greus i urgents de reparar, com l'edició de les actes de les Corts catalanes, començada al segle XIX per la Real Academia de la Historia i aturada a les Corts a la fi del segle XV. No cal dir que l'ajut institucional és imprescindible per a una empresa d'aquesta magnitud.

La transcendència social de les dues línies de recerca abans descrites sembla inqüestionable: recuperar convenientment el coneixement de dos pilars cabdals en què s'ha fonamentat la formació històrica catalana: les seves institucions i la seva cultura. Això en uns segles clau en l'afirmació d'Europa i de la identitat col·lectiva catalana: l'època de l'aparició d'una organització política nova, els naixents estats moderns, amb noves bases territorials, nous principis i dinàmiques de poder, nous factors institucionals, com burocràcia, exèrcit, fiscalitat; segles que també són una època de renovació espiritual i cultural que, juntament amb la consolidació de noves formes cristianes i amb el naixement del pensament laic, establien les bases del pensament científic i del procés de secularització en la civilització europea.

Cal afegir que alguns dels centres universitaris de més recent consolidació, malgrat les dimensions reduïdes dels seus equips docents i investigadors, també s'han esforçat per articular grups i línies de recerca col·lectives. Aquest és el cas de Lleida, que està desenvolupant un projecte sobre la història moderna de les terres de Lleida i participant en un altre sobre la història social de la Catalunya i l'Espanya modernes, d'una manera coordinada amb l'Asociación de Historia Social. Això s'ha traduït en nombrosos treballs de doctorat i publicacions d'un col·lectiu d'investigadors que és molt més ampli que l'estricta plantilla de professors universitaris.

3.3.3. *Recerca universitària*

El personal docent i investigador del conjunt de les universitats catalanes adscrit a l'àrea d'història moderna es mou a l'entorn de 35 professors. Durant el sexenni analitzat ha experimentat un cert augment degut a l'ampliació del mapa universitari el 1992 i a la implantació dels nous plans d'estudis. Aquesta xifra s'hauria de completar amb un abundant nombre de joves llicenciats, professors d'història d'ensenyament mitjà i erudits locals que desenvolupen les seves

recerques en els més de cinquanta centres d'estudis que hi ha a Catalunya i que publiquen els seus treballs en les revistes i quaderns que els mateixos centres impulsen. Seria molt profitós organitzar equips de treball mixtos, formats pels departaments universitaris i els estudiosos locals, que amb una formació metodològica i una direcció adequades assumissin objectius historiogràfics d'envergadura. Posarem dos exemples: a) establir un inventari dels registres dels sagraments de totes les parròquies catalanes i una base de dades amb les sèries de baptismes, òbits i matrimonis de totes les parròquies disponibles, i b) projectar un conjunt de treballs d'edició documental dels principals corpus dels arxius locals: llibres de privilegis, dietaris de consells municipals, epistolaris, etc.

Sobre les publicacions especialitzades, cal esmentar l'existència d'unes revistes científiques amb un prestigi i una trajectòria consolidades que donen a conèixer regularment les recerques sobre història moderna. En l'àmbit dels Països Catalans cal esmentar *Estudis*, revista d'història moderna de la Universitat de València; *Pedralbes*, de la UB; *Manuscrits*, de la UAB; *Història Social*, revista de la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED) a València, i *Anales*, revista de la Universitat d'Alacant. A la resta de l'Estat espanyol cal esmentar *Studia Historica*, de l'Associació d'Història Moderna; *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica, Hispania* (CSIC, Madrid), *Cronica Nova*, de la Universitat de Granada; *Cuadernos de Historia Moderna de la Universidad Complutense de Madrid*; *Obradoiro*, revista d'història moderna de Santiago de Compostela.

A Barcelona, *Recerques* publica també articles d'història moderna, encara que l'especialitat predominant és la història contemporània. Per la seva periodicitat irregular podria ser classificada com a miscel·lània periòdica. A la resta d'Europa contenen estudis d'història moderna *Annales*, *Past and Present*, *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine* i *Studi Storici*, entre d'altres.

La DGICYT ha concedit 15 milions a tres programes d'història moderna de la UAB per valor de 4.950.000, 2.550.000 i 7.500.000 de pessetes, respectivament.

TAULA 12

	<i>Professors</i>	<i>Llibres</i>	<i>Capítols de llibres i articles</i>	<i>Títols total</i>	<i>Títols/professor</i>
UB	16	29	127	156	9,7
UAB	8	10	98	108	13,5
UPF	1	0	5	5	5
UdG	4	5	13	18	4,5
UdL	4	3	9	12	3
Total	33	47	252	299	9

TAULA 13
Tesis doctorals aprovades, 1990-1995

UB	13
UAB	7
UPF	2
UdG	1
UdL	1
Total	24

Tesis presentades en llengua catalana: 60%

TAULA 14
Tesis/professor

UB	0,81
UAB	0,87
UPF	2
UdG	0,25
UdL	0,25
Mitjana	0,72

3.4. Història contemporània

3.4.1. Centres impulsors i orientadors de la recerca

L'atomització dificulta parlar d'unes línies de recerca predominants i no resulta gens fàcil destacar allò que a la llarga aportarà autèntiques novetats. Els centres impulsors i orientadors de la recerca són molt pocs, fora dels centres d'història local, que solen ser interdisciplinaris i que no es limiten a la història contemporània, i aquesta no disposa d'un institut propi a la delegació a Barcelona del CSIC ni ha tingut un lloc destacat fins ara a l'Institut d'Estudis Catalans. Tres són els centres dels quals cal parlar: el Centre d'Història Contemporània de Catalunya (CHCC) (Generalitat), el Centre d'Estudis Històrics Internacionals (Universitat de Barcelona) i l'Institut Jaume Vicens i Vives (Universitat Pompeu Fabra).

El CHCH va ser fundat el 3 de març de 1984 i des d'aleshores ha estat dirigit per Josep Benet. Durant el sexenni aquí considerat ha abandonat la confecció d'una bibliografia del catalanisme. L'estudi comarcal del cost humà de la Guerra Civil, programa iniciat el 1985, va deixar de considerar-se com un objectiu el 1994. S'ha desenvolupat un estudi sobre premsa espanyola i

qüestió catalana. S'ha contribuït a la catalogació de l'arxiu del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), cedit a l'Arxiu Nacional de Catalunya, i a la microfilmació de fons estrangers dedicats a Catalunya. El Centre ha treballat en exposicions i commemoracions institucionals i ha esmerçat la major part dels seus recursos a l'ajut a investigadors, i ha dedicat aproximadament un 17 % del seu pressupost a subvencionar l'edició de llibres realitzats amb recursos propis o d'altres entitats, com ara la Fundació Jaume Bofill. Durant el sexenni aquí considerat, el pressupost del CHCC, dependent del Departament de Cultura de la Generalitat, ha estat al voltant dels 24 milions anuals, reduint-se a 15 milions els anys 1996 i 1997.

El catàleg del CHCC de 1992 mostra un total de 142 estudis, que poden classificar-se de la manera següent: gairebé el 30 % pertany al grup biografies-memòries i dietaris; una mica més del 15 % tracta de la Segona República i la Guerra Civil; un altre 15 % està dedicat al franquisme; un altre 15 % pertany al grup història social-cultural-institucional, amb un protagonisme cada vegada més gran dels enfocaments culturals; un 8 % tracta d'història política, majoritàriament del segle XIX, abans descurada en comparació amb el XX; un 5 % està relacionat amb la història econòmica, un 4 %, amb la història de l'Església; un altre 4 % tracta del catalanisme, un 3,5 % tracta del carlisme i un 3 % aproximadament pertany a la història gràfica. Deixem al marge els nombrosos balanços locals sobre el cost humà de la Guerra Civil. Darrerament el CHCC s'ha integrat en el Museu d'Història de Catalunya, obert al públic l'any 1995. Així aquest museu, inicialment didàctic, incorpora també la dimensió investigadora, com a mínim la de la història contemporània.

El Centre d'Estudis Històrics Internacionals (CEHI), fundat el 1953 per Vicens i Vives, està lligat orgànicament a la UB. Compta amb 18 professors investigadors i 10 membres del personal d'administració i de serveis. Publica la revista bibliogràfica degana *Indice Histórico Español*, que ha arribat al número 100, però que es troba en part desbordat per la magnitud que ha assolit el seu camp. El CEHI té una biblioteca i un arxiu amb abundant material de l'oposició al règim franquista. Darrerament, en la seva seu del barri barceloní d'Horta, se li ha adjuntat la biblioteca de la Fundació J. M. Figueras, que ja era pública i que comprèn un àmbit cronològic i temàtic similar al de la del CEHI.

El CEHI està dividit en les seccions següents: Centre d'Investigació Històrica de la Dona, que ha publicat, durant el període aquí considerat, cinc números de *Duoda, Revista d'Estudis Feministes*; Grup d'Estudis d'Història Agrària, que organitza col·loquis i que ha publicat quatre números d'*Estudis d'Història Agrària*, durant el sexenni aquí analitzat; Centre d'Investigació dels Moviments Socials, que ha publicat quatre números de la revista *Acàcia* durant aquests sis anys, i Centre d'Estudis Historiogràfics, que publica la revista *El Contemporani* i que ha fet una bibliografia de Ferran Soldevila, a més d'altres treballs.

Els programes de recerca són una història agrària dels Països Catalans (PPCC), subvencionada per la Fundació Catalana per a la Recerca i dirigida per Emili Giralt, director del CEHI; la bibliografia del nacionalisme als PPCC, amb 22 col·laboradors, que no s'ha publicat i que ja no figura en la memòria de 1993-1994; el diccionari biogràfic del moviment obrer als PPCC, amb fons de la Comissió Assessora d'Investigació Científica i Tècnica (CAICYT), Fundació Jaume Bofill i Generalitat de Catalunya, que es manté en el curs 1994-1995; entre 1990 i 1994 es mantenen 2 programes d'història agrària i ramadera i 2 beques individuals, una d'història social de la Segona República i una altra sobre el franquisme.

L'Institut Universitari Jaume Vicens i Vives (UPF), creat el 1990, està dirigit per Josep Fontana; ha impulsat amb Eumo (Vic) des del 1991 la publicació d'onze volums de la col·lecció «Jaume Caresmar», dels quals un és de metodologia, tres d'història del catalanisme, tres de memòries i qua-

tre d'història política; d'aquests darrers, dos pertanyen al segle XVII i dos al XIX. Compta amb vuit becaris d'història contemporània, un dels quals pertany a l'àrea d'història econòmica. Vol donar prioritat en la recerca a l'estudi de Catalunya i d'Espanya en el segle XIX, a l'imperi colonial i al catalanisme i l'obrerisme. Entre els projectes finançats, quatre són d'història econòmica del segle XIX. L'Institut Vicens i Vives disposa d'una important biblioteca de llibres d'edició antiga i recent.

L'Arxiu Nacional de Catalunya, traslladat a la seu definitiva de Sant Cugat del Vallès, ha continuat rebent i catalogant fons documentals no únicament públics, sinó de personalitats, empreses i associacions, fet que ha de constituir un estímul de la recerca en la història dels segles XIX i XX.

3.4.2. Anàlisi temàtica de la producció d'història local

Davant les dificultats que presenta, ens hem decantat per a utilitzar una tria feta pels «Plec d'història local» de la revista *L'Avenç*. No s'ha discriminat entre recerca i divulgació, perquè caldria veure els treballs un per un. S'han classificat els títols en 13 grups i s'han comptabilitzat les publicacions de 1990-1991 —el període inicial— i de 1992-1994, a fi d'observar quins aspectes s'incrementen en nombre, quins es redueixen i quins es mantenen. L'epígraf que titulem «Història-antropologia i altres» és un calaix de sastre on s'inclouen enfocaments d'història oral, etnografia i folklore, educació, medicina, fets i costums, etc.

TAULA 15

	1990-1991	1992-1994
Història local genèrica	18	32
Carlisme	3	4
II República i Guerra Civil	15	12
Política, societat i moviment obrer	14	29
Història gràfica	6	11
Premsa i ràdio	2	7
Història econòmica i demografia	25	29
Catalanisme	3	8
Cultura, biografia i memòries	16	21
Església	2	9
Període franquista	11	12
Història de la dona	1	0
Història-antropologia i altres	13	31
Total de títols considerats	129	205

A més de l'increment molt notable de títols, cal destacar que la seva producció i l'edició tenen el suport d'ajuntaments, diputacions, consells comarcals, caixes, bancs, els mateixos centres comarcals d'estudis, i d'editorials, com Eumo a Vic, Pagès a Lleida, Abadia de Montserrat, Selectes a Manresa, Ausa a Sabadell, l'Arxiu Tobella a Terrassa, Rafael Dalmau a Barcelona, el Centre de Lectura a Reus, El Mèdol a Tarragona i d'altres.

3.4.3. Anàlisi de la recerca universitària

La DGICYT i la CIRIT han concedit, durant el període aquí considerat, 39.628.000 pessetes entre 11 programes i grups de recerca. Pertanyen a la UB 5 programes, que han rebut 18,7 milions, a la UAB 4 programes amb 14,4 milions, 1 a la UPF amb 4,3 milions i 1 a la UdG amb 2 milions.

TAULA 16
Publicacions de recerca del professorat d'història contemporània, 1990-1995

	<i>Professors</i>	<i>Llibres</i>	<i>Capítols de llibres i articles</i>	<i>Títols total</i>	<i>Títols/professor</i>
UB	33	24	83	107	3,2
UAB	30	33	132	165	5,5
UPF	4	7	5	12	3
UdG	5	9	82	91	18,2
Total	72	73	302	375	5,2

TAULA 17

	<i>Tesis doctorals aprovades, 1990-1995</i>	<i>Tesis/professor</i>	<i>Tesis en català</i>	<i>%</i>
UB	39	1,1	23	58,9
UAB	21	0,7	10	47,6
Total	60	0,8	33	55

Dins la recerca universitària, des del punt de vista cronològic s'ha reduït el predomini abans molt gran dels estudis referents al segle XX sobre els referents als del segle XIX. Durant el darrer sexenni, els referents al segle XIX representen aproximadament el 41 % i els del segle XX el 58 % restant.

Des del punt de vista dels aspectes estudiats, més del 14 % es pot agrupar sota el títol genèric d'història social; més del 9 % tracta d'història cultural; un percentatge similar ocupa la història econòmica feta a les facultats de lletres; la història política general ve a continuació amb un 8 %; el catalanisme comprèn una mica més del 7 %; la Segona República i la Guerra Civil només comprenen una mica menys del 7 %, mentre que el franquisme engloba més del 9 % i va en augment; els temes d'història universal no arriben al 6,5 %; la metodologia i la teorització vénen a continuació amb poc més del 5 %; es troben una mica per sobre del 3 % la història de la ciència, del cinema, de la dona —que no arriba al 3,5 %—, i per sota del 3 % trobem la història d'Amèrica, la de l'Església, la història oral i la gràfica.

Són perceptibles diverses característiques del període considerat, que són les següents: *a)* una disminució de la història del moviment obrer; *b)* una reducció de l'interès per la Guerra Civil de 1936 i, sobretot, per la Segona República; *c)* la irrupció dels estudis sobre el període franquista; *d)* la renovació d'interès pel pensament i pels intel·lectuals; *e)* el manteniment, però amb davallada, dels estudis d'història econòmica fets a les facultats de lletres; *f)* l'escàs volum de les publicacions d'història de la dona i, finalment, *g)* una atenció relativament reduïda per la història del nacionalisme català.

Es pot dir que, malgrat l'expansió universitària, el retard que imposà el franquisme amb la interrupció d'una tradició acadèmica pròpia encara no s'ha recuperat. El principal defecte és la manca de reflexió acumulativa i d'anàlisis seriadades de llarga durada. D'altra banda, la crítica historiogràfica no es troba al nivell que correspon al volum de la recerca i de la publicació, que pateix d'una penúria de revistes d'àmbit general, en perjudici de la difusió de la recerca i de la pluralitat efectiva d'orientacions.

4. Història econòmica

En el report de la recerca dedicat a l'economia no es va parlar de la història econòmica. Encara que en el present report no es parla de la recerca històrica en àrees de coneixement com l'art, la geografia, la literatura, la filosofia o les ciències experimentals, s'ha considerat que no s'havia de deixar de banda la recerca històrica que es fa en el cercle acadèmic de les ciències econòmiques i empresarials, ja que en cas contrari quedaria exclosa del conjunt del report de la recerca a Catalunya. La història econòmica que s'investiga en els departaments d'història de les facultats de lletres ja s'ha inclòs en cada un dels capítols anteriors. En forma d'apèndix es parla a continuació de la història econòmica investigada a l'àrea d'història econòmica de les facultats de ciències econòmiques i empresarials.

El període aquí considerat ha estat important en les publicacions d'història econòmica. Durant aquest sexenni, s'ha acabat l'edició d'una obra col·lectiva de síntesi en sis volums, la *Història econòmica de la Catalunya contemporània*, en la qual han col·laborat membres de les diverses universitats catalanes. La mateixa editorial ha publicat una altra obra enciclopèdica en quatre volums, però d'un sol autor, *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya*.

Al mateix temps, un grup de la Universitat de Barcelona ha començat la publicació de la *Revista de Historia Industrial*, l'única d'aquesta especialitat a Espanya. La seva periodicitat és semestral i n'han aparegut nou números des del 1992 fins al 1996. Apareix exclusivament en castellà, al revés d'*Estudis d'Història Agrària*, revista del CEHI de la UB, que des dels seus inicis el 1978 tradueix al català els articles que li arriben de la resta d'Espanya i del món.

Les principals línies de recerca a l'àrea d'història econòmica de la UAB durant aquests anys han estat l'evolució de les formes de treball pagès a Catalunya des del segle XV fins al XX; la política colonial i el canvi econòmic i social a les Antilles i a les Filipines espanyoles des del segle XVIII fins a la darrerria del XIX; les migracions internes catalanes relacionades amb la industrialització i, finalment, l'organització corporativa i el canvi econòmic a Catalunya entre els segles XVII i XX, línia substituïda al final del sexenni per la que estudia el progrés tècnic, la productivitat i l'ocupació a l'Espanya mediterrània contemporània. L'any 1995 es va començar a col·laborar amb un projecte de la Comissió Econòmica Europea sobre problemes sociodemogràfics.

Al departament d'història econòmica i institucions econòmiques de la UB, la investigació sobre el període franquista ha començat a donar els seus primers fruits. Predomina en aquest nucli de la UB la història industrial, encara que la història agrària, la comercial i la social també tenen cultivadors. Al departament d'història econòmica de la UB s'han fet estudis sobre els segles medievals, si bé hi predominen, com a la UAB i a la UPF, els treballs sobre la història econòmica dels segles XIX i XX.

Als departaments de les facultats de ciències econòmiques la història econòmica es distancia cada vegada més de la història social. Aquest allunyament és menor en la història agrària en tant que tracta les relacions de producció i l'estructura de la propietat, però resulta més notori en la història industrial. El diàleg entre història econòmica, història social i història política és necessari per al progrés de la globalitat, i teòricament no hauria de ser difícil, ja que els historiadors formats a les facultats de lletres encara són majoria en els departaments d'història econòmica de les facultats de ciències econòmiques.

Entre els nous investigadors formats a les facultats de ciències econòmiques i empresarials, la història econòmica ocupa un lloc marginal, com indica el nombre de tesis doctorals presentades durant el sexenni. D'un total de 123 tesis llegides a les facultats de ciències econòmiques de Catalunya entre 1990 i 1995, únicament 5 estaven inscrites a l'àrea d'història econòmica, distribuïdes així: 2 a la UB, 1 a la UAB i 2 a la UPF.

Com en els casos anteriors, s'han descartat els treballs de síntesi divulgadora i els manuals.

TAULA 18

	<i>Professors</i>	<i>Llibres</i>	<i>Capítols de llibres i articles</i>	<i>Títols total</i>	<i>Títols/professor</i>
UB	31	22	107	129	4,16
UAB	17	11	127	138	8,11
UPF	4	1	3	4	1
Total	52	34	237	271	5,21

Comparades amb les dades del report de la recerca en economia, que donava 0,24 articles per professor i any, resulta evident que és superior la productivitat investigadora del professorat d'història econòmica.

Les beques predoctorals aconseguides en l'àrea d'història econòmica han estat 8: 2 a la UB, 4 a la UAB i 2 a la UPF, de manera que la proporció més alta entre beques i nombre de professors investigadors és a la de la UPF i la menor la de la UB.

Els 14 programes d'investigació d'història econòmica a les facultats de ciències econòmiques i empresarials sumen 62.490.000 pessetes, amb una mitjana de 4.500.000 per programa.

Fora de l'àmbit universitari, cal destacar el fet que el Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (MCTC) ha assolit la seva maduresa. Amb la seva seu a Terrassa i catorze museus i centres vinculats a diversos llocs de Catalunya, l'MCTC ha esdevingut un factor beneficiós per a la conservació del patrimoni i un nucli dinamitzador de la recerca amb una gran projecció didàctica en l'àmbit de la història industrial. L'MCTC ha cercat la col·laboració d'historiadors de la tècnica, historiadors de l'economia, historiadors socials, geògrafs i antropòlegs i ha propiciat el diàleg superant les barreres gremials.

5. L'Institut d'Estudis Catalans i la història

Encara que la competència de l'IEC s'estén a la major part de les àrees de coneixement, se suposa que el seu camp prioritari és la «catalanística», de la qual forma part la història. La poca variació entre el final del període considerat i l'any 1996 permet prendre com a referència el pressupost d'aquest any, durant el qual l'Institut d'Estudis Catalans va dedicar prop de 32 milions als estudis històrics, des de la prehistòria a l'edat contemporània, però incloent-hi la història de l'art i la de la literatura, que no entren en el present informe. Cal tenir en compte que gairebé el 59 % dels recursos s'han dedicat a l'edició de la recerca pròpia i a la d'alguns premis de l'IEC. La xifra abans esmentada equivalia al 9 % dels recursos dedicats per l'IEC a la recerca i a la seva publicació —346,5 milions en total— i la Secció Històrico-Arqueològica ocupava el tercer lloc entre les cinc seccions en què es divideix l'IEC, però a notable distància de la primera, la Secció Filològica, amb 164,1 milions, xifra que representa més del 47 % dels recursos que arriben a l'IEC per a la recerca. Del total dels recursos dedicats als estudis lingüístics, 118,6 milions pertanyen al capítol de disposició afectada, és a dir, assignats per l'Administració pública a empreses concretes concertades.

La major part dels treballs històrics de l'IEC consisteixen en corpus, repertoris i edicions de documents, dels quals són exemples emblemàtics el *Corpus Vitrearum Medii Aevi*, amb quatre volums publicats, i *Catalunya carolíngia*, recull començat el 1920 i encara en curs de realització, amb tres volums apareguts. Tot i la dedicació preferent als estudis medievals i a l'arqueologia en el sexenni analitzat aquí, s'ha realitzat el primer programa d'història contemporània des del reconeixement legal de l'Institut el 1976. Es tracta de la història de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925). A continuació es prepara l'edició de l'obra completa d'Enric Prat de la Riba en tres volums. Els recursos dedicats als estudis històrics dins l'IEC s'han dirigit a la història medieval en un 77 %, a la història antiga en un 16 % i a la història moderna i contemporània en un 6,7 %.

L'IEC va néixer el 1907 com a centre d'estudis històrics, quatre anys abans de la creació de la Secció Filològica i de la de Ciències. Així com la Secció Filològica de l'IEC és el nucli central dels estudis lingüístics catalans, tot i l'existència de departaments universitaris de filologia catalana, i la Generalitat contribueix amb les seves subvencions directes a la concentració en l'IEC dels programes relacionats amb la llengua catalana, de manera similar l'IEC hauria de ser el principal centre d'estudis d'història de Catalunya, amb el suport de la Generalitat, ja que tal com s'ha indicat al començament, la història i la llengua pròpies són els dos principals signes d'identitat catalana. Probablement no seria realista pretendre que l'IEC fos el centre principal de la recerca en altres camps científics que exigeixen mitjans materials molt costosos, però en el cas de la història de les terres catalanes això seria factible a més de plenament justificat. L'IEC ha de recuperar el seu paper central en la recerca històrica a Catalunya i la seva secció històrica ha de ser un centre de recerca i de documentació i no limitar-se al perfil d'una acadèmia. Naturalment, això no pot fer-se sense la corresponent dotació econòmica i de personal.

6. Conclusions generals

1. Entre 1990 i 1995 la recerca històrica a Catalunya ha continuat creixent en quantitat, complexitat, diversificació i descentralització, sense que les tesis de la crisi de la història de Catalunya i de la història que es fa a Catalunya semblin estar justificades més enllà de la legítima preocupació per la renovació constant i per la percepció del canvi de marc ideologicopolític que orientava el treball d'alguns historiadors.

2. El creixement, però, no ha anat acompanyat d'un increment de la informació i de la coordinació, deficiències que fan perdre part dels guanys, igual que les dificultats cada vegada més grans de publicació, que depèn molt més que abans de la subvenció.

3. S'ha reduït durant el sexenni de 1990-1995 la publicació de nous títols de llibres d'història basats en la recerca, si bé no han compartit aquesta tendència els llibres de síntesi i de divulgació.

4. No és gens fàcil distingir la recerca de la no-recerca a l'hora de comptabilitzar els estudis. Hi ha llibres de síntesi que inclouen qüestions inèdites i obres d'alta divulgació que han forçat la recerca. Hi ha també un tipus de recerca vàlida sobre base bibliogràfica sense treball sistemàtic d'arxiu. Malgrat tot, s'ha intentat en aquest report realitzar la distinció entre recerca i divulgació.

5. Durant el període considerat aquí s'han consolidat un seguit de canvis en el nostre medi historiogràfic, introduint una panoràmica molt més oberta i mòbil, modificant la situació anterior en què la majoria dels investigadors ho eren d'un sol tema, que tendien a convertir en una parcel·la que cultivaven gairebé en exclusiva. La consolidació de la història local, la independització de les universitats de Girona, Lleida i Tarragona i la fundació de la Universitat Pompeu Fabra, i la incentivació de la recerca universitària amb un plus de productivitat són altres factors a l'hora de diversificació i d'afebliment dels antics cercles tancats.

6. L'eclosió de la història local és evident, encara que no tots els centres locals tenen la mateixa capacitat ni tots han aconseguit un finançament suficient entre públic i privat —municipal i d'entitats financeres—, ni tots són capaços de realitzar jornades com les del Centre d'Estudis del Baix Llobregat el novembre de 1990, o de convocar un congrés d'àmbit dels països de parla catalana com el Centre d'Estudis del Bages o l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Més àgils que els departaments universitaris, els centres d'estudis locals han progressat més en l'ordre interdisciplinari. La democratització del medi no ha aconseguit, malgrat tot, superar la dispersió. Tampoc el co-neixement de molts més casos ha afectat en la mesura esperada el coneixement dels temes globals.

7. Respecte als diversos aspectes estudiats per la història, s'observa que la història política s'ha renovat notablement adoptant aportacions de la sociologia política. En el camp de la història social, apareixen la història oral, la del gènere, la de la família, la de la infantesa i la de la marginació, resultant així la història social la més propera per tant a la ciència social de moda, que és l'antropologia. Però la recerca efectiva en alguns d'aquests camps nous ha estat de vegades força menor de la que se suposava.

8. La història econòmica tendeix a separar-se cada vegada més de la història social, amb la qual antigament semblava aparellada, i les condicions laborals i la força de treball apareixen cada vegada menys en la història industrial, vista cada dia més com a història empresarial, si bé el procés és molt menys accentuat en la història agrària, més vinculada a la història de les classes socials.

9. En l'àmbit de la prehistòria i l'arqueologia s'han multiplicat les excavacions d'urgència, a causa del creixement de les obres públiques, que ha permès la localització casual de molts jaciments, però a costa d'un menor nombre d'actuacions programades o de llarga durada. La recerca arqueològica s'ha beneficiat de la creació de les noves estructures de gestió del patrimoni històric per part de la Generalitat, però no s'ha resolt la qüestió de la difusió dels resultats de les excavacions. Per tant, la productivitat científica de les excavacions ha estat menor del que es podia esperar. D'altra banda, no sempre les autoritats han defensat com calia importants restes arqueològiques.

10. En l'àmbit dels estudis de l'edat mitjana, l'eclosió de l'arqueologia i la diversificació temàtica han provocat una transformació, fins al punt que la història política atreu avui una atenció molt menor que en el passat. En el camp de la història de les mentalitats, es treballa més amb la literatura de creació, amb els testaments i els fons eclesiàstics que no pas amb les cròniques.

11. La demanda politicoinstitucional té poca incidència en la recerca, perquè es mou en el termini més curt, determinada per commemoracions i efemèrides. Si bé aquestes afavoreixen la divulgació, i en aquest sentit són beneficioses per a la cultura històrica de la població, els investigadors s'estimarien més que els escassos recursos públics fossin esmerçats en instruments i programes de suport a la tasca historiogràfica en lloc de destinar-se a operacions ocasionals condicionades pel prestigi i la imatge polítics.

12. Manca un banc de dades sobre les publicacions de recerca del professorat universitari, accessible, estandarditzat i ben classificat amb vista a futurs informes de la recerca. Aquesta necessitat inclou els becaris predoctorals.

13. Cal una revista —o un banc de dades accessibles— de bibliografia històrica catalana com a mitjà d'informació exhaustiva de llibres i articles, separant la recerca de la síntesi divulgadora.

14. Cal un índex consensuat de revistes de recerca per tal d'avaluar la tasca investigadora col·lectivament i individualment.

15. No s'hauria de renunciar, com s'està fent de manera implícita, al fet que el marc geogràfic de totes aquestes accions sigui el global dels països de parla catalana.

16. Cal assegurar el futur i incrementar la difusió, fins ara molt deficient, d'un instrument modèlic com l'índex de tesis de ciències socials a les universitats de Catalunya, País Valencià i les Illes Balears, que començà patrocinant la Fundació Jaume Bofill i que ara depèn de la Universitat de Barcelona.

17. La Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC ha de recuperar la condició de centre promotor de la recerca, que va ser l'objectiu per al qual va ser fundada com a primer nucli de l'IEC. S'ha de promoure un canvi en la percepció de la societat i de l'Administració, superant la visió exclusivament lingüística de les funcions de l'IEC. La importància quantitativa i qualitativa de la recerca que es fa i que es continuarà fent al marge de l'IEC no treu que hi ha tasques i empreses que, si no es fan des de l'IEC, probablement no es faran.

18. No s'hauria de renunciar a l'ús del català com a llengua historiogràfica a Catalunya, malgrat la situació de llengua minoritària, amb les qüestions que això planteja en la difusió exterior. Aquest és un aspecte cabdal de la nostra normalització cultural, encara que això pugui plantejar problemes de mercat. Cal publicar més en revistes d'altres llengües i en altres països, però sense deixar de banda aquest punt. Entre 1990 i 1995, el 55 % de les tesis doctorals d'història han estat presentades en llengua catalana a les universitats de Catalunya, amb un màxim a història medieval —67 %— i un mínim al bloc de prehistòria i història antiga amb un 45 %.

19. Amb totes les reserves derivades de les insuficiències de les fonts disponibles, la productivitat mitjana investigadora anual per professor universitari de Catalunya en títols de recerca publicats sembla que és d'un 1,58 per any, però cal destacar que aquesta mitjana comprèn 0,17 llibres per any i 1,41 articles i capítols de llibres, descartant sempre la síntesi divulgadora. Naturalment, com totes les mitjanes, aquesta amaga les grans diferències existents entre els investigadors prolífics d'una banda i, de l'altra, els simples divulgadors sense recerca pròpia o els estudiosos àgrafs. En qualsevol cas, amb una mitjana de 9 títols per professor investigador durant el sexenni considerat, s'està per sobre de la xifra mínima de 5 títols exigida oficialment per a demanar un plus salarial per sexenni d'investigació.

20. Com a índex comparatiu amb la resta d'Espanya, el professorat universitari de Catalunya ha obtingut el 74 % dels trams d'investigació que ha sol·licitat en l'avaluació estatal del personal investigador, mentre que el global espanyol és del 70,4 %. La proporció entre trams concedits i nombre total de professors és també favorable a Catalunya: 1,99 trams/professor al conjunt de les universitats catalanes i 1,60 al conjunt d'Espanya. Però en cap de les dues dimensions considerades hi ha una diferència prou rellevant, de manera que la productivitat no és gaire superior.

21. És preocupant la tendència descendent del nombre de beques predoctorals, així com el desequilibri existent, ja que cal plantejar-se si és convenient i normal que arribin al 50 % del total les corresponents a l'àrea de prehistòria, història antiga i arqueologia.